

Leszek Kajzer

Okxa, gm. Nagłowice-Okxa, woj.
kieleckie

Informator Archeologiczny : badania 17, 234

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zaobserwowano brak wyposażenia, zarówno smarłych jak i grubów.
Nie przewiduje się kontynuowania badań.

OKSZA, gm. Nagłośnice-Oksa
woj. kieleckie

Wojewódzki Ośrodek Archeologiczno
Konserwatorski w Kielcach

Badania prowadził doc. dr hab. Leszek Kajzer. Finansował
WOAK w Kielcach. Pierwszy sezon badań. Nowożytny dwór
muruwany rodziny Rejów.

Badania miały charakter ratowniczy. Zmierzano do poznania niewidocznych na powierzchni gruntu relikwów muruwanych, o których obecności świadczył znaleziony wiosną tego roku renesansowy, piaskowcowy detale z kartuszem herbowym przedstawiającym Okszę, otoczoną literami MRDN, a także widoczne ułamki cegły, kamienia i zaprawy wapiennej. Wykonano 15 wykopów i 4 odkrywki o łącznej powierzchni 191,5 m², zinventaryzowano 102 pozycje ruchomego materiału zabytkowego i 27 detali architektonicznych.

W wyniku prac stwierdzono, że na wzgórku położony w południowej części miejscowości, bezpośrednio przy drodze z Jędrzejowa do Oksy, otoczony z trzech stron rynnymi stawami, a obecnie intensywnie użytkowany rolniczo przez właścicieli stojących tam zabudowań, znajdują się pozostałości budynków dworskich, murowanych z miejscowego kamienia z niewielką domieszką cegły. Wstępna analiza ruchomego materiału zabytkowego i elementów wystroju architektonicznego wskazuje, że dwór powstał w połowie XVI wieku i został rozebrany w połowie XVIII wieku. Zaobserwowano trzy fazy budowlane. Najstarszy budynek, posiadający wymiary 15 x 26 m miał w przysianiu trzy izby: dużą salę o wymiarach 8 x 12 m oraz dwa podłużne pomieszczenia 6 x 14 m. Sądzić należy, że dwór posiadał trzy kondygnacje i dysponował ich powieloną podziałą przysiania.

Został on następnie rozbudowany: do osi wschodniej alawoju dodano budynek bramy, zapewne o formie wieży, o wymiarach 6 x 9 m, w narożniku południowo-zachodnim dobudowano dużą czworoboczną przyporę a od wschodu dodano aneks - przybudówkę o wymiarach 8 x 9 m. Kolejną, ostatnią fazę rozbudowy polegała na przedłużeniu budynku ku północy, tak, że uzyskał on wymiary 15 x 41 m, a duża sala stała się osią dworu. Był to więc wydłużony, osiowy, dwutraktowy dwór-pałac.

W trakcie badań zgromadzono ponad 3000 przedmiotów zabytkowych. Wyróżniono 500 fragmentów kafli piewocnych /od zielono polewanych, późnorenesansowych do białe-niebieskich, barokowych o motywach kontynencyjnych/, ponad 350 ułamków szkła okiennego i naczyńowego, blisko 2000 fragmentów czeremki, przedmioty żelazne /głównie okucia i gwóźdź/, kości zwierzęce, itp. Znaleziono także kilka dużych detali architektonicznych /nadproża i boczne węgry drzwi i okien, fragmenty obramień kominków/.

Na szczególną uwagę zasługuje kartusz herbowy z Okszą i literami AR, które rozwiązywać należy jako /Andrzej Rej/. Ruchomy materiał zabytkowy, choć silnie rozdrobniony, jest bardzo interesujący i świadczy o samodzielnym użytkownikach dworu.

Opisywane znaleziska łączyć należy z rodziną Rejów i ich główną rezydencją dworską. W 1554 r. na gruntach wsi Tworów poeta Mikołaj Rej lokował miasteczko Oksza - obecnie Oksa, i z jego działalnością inwestycyjną wiązać należy budowę murowanego dworu. Dwór Mikołaja Reja rozbudował następnie w latach 1569-1601 jego średni syn Andrzej, o którego zaangażowaniu w budowę świadczą znaleziony w trakcie badań kartusz herbowy. Drugą fazę rozbudowy dworu odnosić można do późnych lat Andrzeja Reja, fundatora zbioru, a obecnie kościoła w Oksie, lub łączyć z jego synem Marcjuszem /+1635/. Po opuszczeniu Oksy przez Rejów, około 1700 r. dwór utracił swe rezydencjonalne funkcje i został w XVIII r. rozebrany za budulec. Pamięć o murowanym dworze Rejów całkowicie zaginęła i obiekt nie był dotychczas notowany w opracowaniach historyków i historyków architektury.

Materiały i dokumentacja znajdują się w WOAK w Kielcach.

Badania zakończono.

PIOTRÓW TRYBUNIAŃSKI
ul. Pijarska

patra późne średniowieczne